

Ο ΣΟΥΗΔΟΣ ΑΝΑΤΟΛΙΣΤΗΣ

JACOB JONAS BJOERNSTAAHL, ΚΑΙ ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΤΟΥ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΣΤΑ 1779

‘Ο Σουηδός ανατολιστής ‘Ιάκωβος ‘Ιωνᾶς Μπγέρνστολ δὲν εἶναι γνωστός, φαντάζομαι, στὴν Ἑλλάδα παρὰ μόνο σὲ μερικοὺς εἰδικοὺς ἐπιστήμονες, μπορεῖ ἀκόμα καὶ σὲ κανένα λόγιο, πὺν ἔτυχε νὰ ἔχει πολὺ μελετήσει τὴν παλαιότερη ταξιδιωτικὴ φιλολογία. Καὶ στὴν πατρίδα του ἄλλωστε ἔχει λίγο πολὺ λησμονηθεῖ, ἂν καὶ ἡ περιγραφή τῶν ταξιδιῶν του στὴν Εὐρώπη εἶναι πλούσια σὲ περιεχόμενο καὶ γεμάτη δροσιά, ἔτσι πὺν νὰ διαβάζεται μ’ ἐνδιαφέρον καὶ εὐχαρίστηση.

Τοὺς Ἕλληνας τοὺς ἐνδιαφέρει ἰδιαίτερα ἡ περιγραφή τοῦ ταξιδιοῦ πὺν ἔκαμε ὁ Μπγέρνστολ στὰ 1779 στὴ Θεσσαλία, σὲ μιὰ ἐποχὴ πὺν ἡ περιοχὴ αὐτὴ ἦταν πολὺ λίγο γνωστὴ καὶ σπάνια δεχόταν τὴν ἐπίσκεψη κανενὸς Εὐρωπαίου. Στὶς πιὸ γνωστὲς παλαιότερες ταξιδιωτικὲς περιγραφὲς τῆς Ἑλλάδας, ὅπως τοῦ Belon, τοῦ Spon καὶ τοῦ Wheler, ἡ Θεσσαλία οὐτε καν ἀναφέρεται. Ἄλλοι πάλι περιηγητές, ὅπως ὁ Gyllius, ὁ Lucas καὶ ὁ Rosocke, παρέχουν μερικὲς σκόρπιες μόνο πληροφορίες γι’ αὐτὴ ἀπὸ τὶς σύντομες ἐκεῖ ἐπισκέψεις τους. Μποροῦμε λοιπὸν νὰ ποῦμε πὺς τὴ Θεσσαλία πρὶν ἀπὸ τὸν Μπγέρνστολ δὲν τὴν εἶχε κανεὶς περιηγηθεῖ γιὰ ἐπιστημονικοὺς σκοποὺς. Πραγματικὰ ὁ Μπγέρνστολ μὲ τὸ ταξίδι του ἐγκαινιάζει τὴ νεώτερη ἐξερεύνηση τῆς χώρας αὐτῆς, πὺν συνεχίζεται ὕστερα ἀπὸ μιὰ σειρά γνωστοῦς περιηγητές, ὅπως ὁ Clarke, ὁ Dodwell, ὁ Holland, ὁ Rouqueville καὶ ἄλλοι.

‘Ο Μπγέρνστολ γεννήθηκε στὴν κοινότητα Näshulta, στὴ Södermanland,¹ στὰ 1731. Σπούδασε στὴν Οὐψάλα, ὅπου πῆρε καὶ τὸ διδακτορικὸ του δίπλωμα. Στὰ 1767 ταξίδεψε στὸ ἐξωτερικὸ περιηγήθηκε λίγο πολὺ ὅλη τὴν Εὐρώπη, φτάνοντας ὡς τὰ σύνορα τῆς Ἀνατολῆς. Στὴν ἀρχὴ ἔζησε τρεῖς χρόνια στὸ Παρίσι μελετώντας ἀνατολικὲς γλῶσσες· ἔπειτα ἐγκαταστάθηκε στὴν Ἰταλία. Στὰ 1773 ἀφῆκε τὴ Ρώμη, γιὰ νὰ μείνει τ’ ἀκόλουθα χρόνια στὴν Ἑλβετία, στὴ Γερμανία καὶ στὴν Ἀγγλία. Γιὰ νὰ τελειοποιήσει τὶς γνώσεις του στὶς ἀνατολικὲς γλῶσσες, ἡ σουηδικὴ κυβέρνησις τοῦ ὤρισε

¹ Δυτικὰ ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Στοκχόλμης. (Σημ. τοῦ μεταφρ.).

μιὰ μικρὴ ἐτήσια ἐπιχορήγηση καὶ ὑποτροφία. Μὲ τὴν κρατικὴ αὐτὴ ὑποστήριξη μπόρεσε ὁ Μπγέρνστολ νὰ συμπληρώσει τὴν περιήγησή του πηγαίνοντας στὴν Τουρκία.

Στὰ 1776 ἔφτασε στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ἔμεινε τρία χρόνια. Ὁ Ulric Celsing, ἐπιτετραμμένος τῆς Σουηδίας ἀπὸ τὸ 1770 ἐκεῖ, ἀνθρωπος ἔξυπνος καὶ μορφωμένος, φέρθηκε στὸν πολυταξιδεμένο συμπατριώτη του μὲ ἐξαιρετικὴ ἐλευθεριότητα. Ὅσον καιρὸ ἔζησε ὁ Μπγέρνστολ στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀνῆκε στὸ προσωπικὸ τῆς πρεσβείας, εἴτε αὐτὴ ἔμεινε στὸ «Σουηδικὸ Παλάτιο» στὸ Πέραν εἴτε στὴν ἔπαυλη τῶν Θεραπειῶν τοῦ Βοσπόρου. Γραμματέας τῆς πρεσβείας τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν ὁ Gerhard Johan von Heidenstam, ἀπὸ μιὰ οἰκογένεια ποὺ πολλὰ τῆς μέλη εἶχαν δεσμούς μὲ τὴν Ἀνατολή. Γιὸς τοῦ γραμματέα αὐτοῦ ἦταν ὁ πρῶτος πρόξενος τῆς Σουηδίας στὴν Ἑλλάδα. Μὲ δυνατὴ φιλία δέθηκε ὁ Μπγέρνστολ καὶ μὲ τὸν ἱερέα τῆς πρεσβείας, τὸν Carl Peter Blomberg. Μὲ τὴ βοήθεια τῶν ἱκανῶν δραγουμάνων τῆς πρεσβείας Μουρατζᾶ καὶ Μουράτ—καὶ οἱ δύο ἦσαν γεννημένοι Ἀρμένιοι—μπόρεσε ὁ Μπγέρνστολ νὰ μάθει ἀρκετὰ γιὰ τὶς πολιτικὲς καὶ πολιτιστικὲς συνθήκες στὴν Τουρκία. Γιὰ νὰ ἐξασκηθεῖ καλύτερα στὴν τουρκικὴ γλῶσσα, ἔπαιρνε μαθήματα ἀπὸ ἕναν γεννημένο Τοῦρκο· τὰ ἑλληνικὰ πάλι τὰ ἄκουε ἀπὸ τὸ πολυάριθμο προσωπικὸ τῆς πρεσβείας. Ὁ καλύτερος φίλος τοῦ Μπγέρνστολ στὴν πατρίδα ἦταν ὁ βασιλικὸς βιβλιοθηκᾶριος C. C. Gjörgwell. Αὐτὸς ἔκανε ὅ,τι μπορούσε γιὰ νὰ γνωρίσουν στὴ Σουηδία τὰ ταξίδια καὶ τὶς ἔρευνες τοῦ φίλου του.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1778 ὁ Μπγέρνστολ κρίνει πὼς δὲν εἶχε πιά πολλὰ πράγματα νὰ κάνει καὶ νὰ μάθει στὴν Κωνσταντινούπολη, σχεδιάζει λοιπὸν νὰ προχωρήσει ἀκόμα ἀνατολικότερα. Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ φίλου του Gjörgwell κατόρθωσε νὰ πάρει νέα ἐπιχορήγηση γιὰ τὸ ταξίδι ποὺ σχεδίαζε. Παράλληλα πῆρε τὴν εἰδικὴ ἐντολὴ νὰ πάει στοὺς Ἁγίους Τόπους καὶ νὰ συγκεντρώσει ὅσα τυχὸν στοιχεῖα θὰ μπορούσαν νὰ δια φωτίσουν τὴν ἱστορία καὶ τὸν πολιτισμὸ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἀκόμα, ἂν μπορούσε, ν' ἀγοράσει χειρόγραφα τῆς Βίβλου. Γιὰ τὸ ταξίδι αὐτὸ δρίστηκε νὰ πάρει μαζί του καὶ ἕναν βοηθὸ καὶ σύντροφο. Στὸ μεταξύ, ὡς ποὺ νὰ φτάσει ὁ σύντροφος αὐτός, ὁ Μπγέρνστολ, καθὼς περίμενε καὶ ὀρισμένες ὁδηγίες ἀπὸ τὴν πατρίδα του, ἀποφάσισε ἕνα συντομότερο ταξίδι στὴν Τροία, στὸν Ἄθωνα, στὴν Ἀθήνα, στὴ Λακεδαίμονα, στὴ Θεσσαλονίκη καὶ σὲ ἄλλους τόπους. Ἡ ἀνάγκη τῶν πραγμάτων ὁμῶς περιορίσε τὴν περιήγησή του στὴ Θεσσαλία μοναχά. Αὐτὸ τὸ ταξίδι θὰ δοκιμάσουμε νὰ παρακολουθήσουμε ἀπὸ πιὸ κοντά.¹

¹ Οἱ πηγὲς τῆς Θεσσαλικῆς περιουσίας τοῦ Μπγέρνστολ εἶναι α) ἡ περιγραφή τοῦ ταξιδιοῦ ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη ὡς τὸ Βόλο ποὺ δίνει ὁ ἴδιος στὸ ἔργο του «Ταξίδι στὴ Γαλλία, Ἱταλία, Ἑλβετία, Γερμανία, Ὀλλανδία, Ἀγγλία, Τουρκία καὶ Ἑλλάδα», τόμ. 3, Στοκχόλμη 1780, σ. 235 - 263, β) τὸ ταξιδιωτικὸ ἡμερολόγιό του

Ἐφοδιασμένος μὲ φαρμάκι σουλτανικὸ καὶ μὲ συστατικὰ γράμματα τοῦ Σουηδοῦ ἐπιτετραμμένου Celsing ὁ Μπρένστολ ἐπιβιβάστηκε στὶς 18 Ἰανουαρίου 1779 στὸ σουηδικὸ καράβι «Σαμουήλ», ποὺ ταξίδευε γιὰ τὰ ἑλληνικὰ λιμάνια καὶ τὸ Λιβόρνο. Τὸ ἄλλο πρωὶ σήκωσαν τὴν ἄγκυρα. Ὁ καιρὸς ἦταν κοφύος καὶ τὸ χιόνι σκέπαζε καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴ καὶ τὴν ἰσλαμικὴ παραλία. Ὅταν ἔριξαν ἄγκυρα στὰ Λαοδανέλια, ὁ Μπρένστολ βγήκε στὴ στεριά, γιὰ νὰ ἐπισκεφτεῖ τὴν Τρωάδα σύμφωνα μὲ τὰ σχέδιά του, τὸ πολὺ χιόνι ὅμως δὲν τὸν ἄφησε νὰ τὴ μελετήσῃ βαθύτερα. Στὶς 23 Ἰανουαρίου ξέσπασε μιὰ δυνατὴ χιονοθύελλα, ποὺ κράτησε πέντε μέρες. Τὸ καράβι παρὰσούθηξε ἀπὸ τὸν ἄνεμο καὶ παρὰ λίγο νὰ βουλιάξει. Μόλις στὶς 29 μπόρεσαν νὰ κάνουν πάλι πανιά, καὶ ὕστερα ἀπὸ δύο μέρες, ὅταν πιά βράδιαζε, ἔριξαν τὴν ἄγκυρα πάνω ἀπὸ τὴ βόρεια πλευρὰ τῆς Εὐβοίας, ἀντίκρου στὸ ἀνοιγμα τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου. Ἐπειδὴ εἶχαν τὸν ἄνεμο ἀντίθετο, μόλις στὶς 3 Φεβρουαρίου ἄραξαν στὸ Βόλο.

Στὰ χιόνια ἐκεῖνα ὁ Βόλος περιοριζόταν σ' ἐκεῖνο μόνο τὸ μέρος τῆς πόλης ποὺ σήμερα λέγεται Κάστρο. Ἐνα τεῖχος ἔξωνε τὴν πολιτεία, μιὰ σκαλιά ὀδηγοῦσε πρὸς τὸν κόλπο. Μέσα στὸ Βόλο κατοικοῦσαν Τοῦρκοι πρὸ πολὺ. Οἱ Ἕλληνες ἔμεναν στὸν Ἀπάνω Βόλο, στὰ πόδια τοῦ Πηλίου, καὶ στ' ἄλλα χωριά στὶς πλαγιὲς τοῦ βουνοῦ. Σ' ἓνα ἀπὸ αὐτὰ, στὴν Πορταριά, ἦταν ἐγκαταστημένος ὁ Σουηδὸς καὶ μαζί Γάλλος πρόξενος.

Ἐκεῖ φιλοξενήθηκε ὁ Μπρένστολ ἀπὸ τὶς 7 ὡς τὶς 11 Φεβρουαρίου. Τὴ μέρα ποὺ πήγαινε χρειάστηκε ν' ἀνοίξῃ δρόμο μέσα ἀπὸ χιόνι βαθύ, ὅταν ὅμως ὕστερα ἀπὸ τέσσερις μέρες ἄφηγε τὸ σπίτι τοῦ προξένου γιὰ νὰ γυρίσῃ στὸ Βόλο, ἡ ἀνοιχτὴ εἶχε μπεῖ γιὰ καλὰ πιά. Ἐνθουσιασμένος ἀπὸ τὴν ὁμορφιὰ τοῦ τοπίου ὁ Μπρένστολ σημειώνει: τὸ τοπίο εἶναι τὸ πρὸ ὁμορφο ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ ἰδεῖ πάνω στὸν κόσμον.

Ἡ παραμονὴ στὸ Βόλο—ὁ Μπρένστολ κοιμόταν πάνω στὸ σουηδικὸ καράβι—κράτησε περισσότερο ἀπ' ὅ,τι λογάριζε στὴν ἀρχή. Τὸ χιόνι, καθὼς ἔλιωνε σιγά σιγά, ἔκανε τοὺς δρόμους ἀδιάβατους. Ὁ πρὸ κοντινὸς σκοπὸς του ἦταν, ὅπως σημειώνει, νὰ ἐπισκεφτεῖ κάτι ἑλληνικὰ μοναστήρια, τρεῖς τέσσερις μέρες δρόμο ἀπὸ τὸ Βόλο, ποὺ τὰ χειρόγραφα τους δὲν ἦταν γνωστὰ στὴν Εὐρώπη—ἐννοεῖ βέβαια τὰ μοναστήρια τῶν Μετεώρων. Γιὰ τὸ ταξίδι παράγγειλε στὸ Βόλο μεγάλους ταξιδιωτικὸς σάκκους καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό του σαβάρια, ἔτσι ποὺ νὰ ἔχει παρουσιαστικὸ Τούρκου. Παράλληλα εἶχε συμφωνήσει νὰ τὸν συνοδέησιν ἓνας γιαντισάρος, ποῦ, ὅπως ἀναφέρει, ὄχι λίγες φορὲς τὸν γλύτωσε ἀπὸ μεγάλες περιπέτειες.

ἀπὸ τὸ Βόλο στὰ Τέμπη, ποὺ ἐξδόθηξε ἀπὸ τὸν Blomberg καὶ δημοσιεύθηκε στὸ ἴδιο ἔργο τοῦ Μπρένστολ, τόμ. 5, 1783, σ. 91 - 158. Ἄλλες πληροφορίες ἴδτε στὸ ἄρθρο μου: Τὸ Θεσσαλικὸ ταξίδι τοῦ Ἰάκωβου Ἰωνᾶ Μπρένστολ, *Lychmos* 1946-7, σ. 149 - 196 (γραμμμένο σουηδικά, μὲ γαλλικὴ περίληψη).

Ὅμως τὸ ταξίδι καθυστεροῦσε ἀκόμα. Ληστοσυμμορίες ἀπὸ Ἀλβανοὺς ἔκαναν τοὺς δρόμους κάθε ἄλλο παρὰ σίγουρους στὰ μέρη ἐκεῖνα. Παντοῦ ἄκουε κανεὶς νὰ μιλοῦν γιὰ τὶς ληστείες των. Ἀκριβῶς τὶς μέρες ἐκεῖνες εἶχαν γδύσει κάποιον Τοῦρκο φτασμένο στὸ Βόλο ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη.

Τὶς βδομάδες αὐτὲς τῆς ἀναιμονῆς καὶ τῆς ἀβεβαιότητος ὁ Μπγέρονστολ δὲν τὶς ἄφησε νὰ περάσουν ἄσκοπα. Ἐκανε ἐκδρομὲς γύρω στὸν κόλπο τοῦ Βόλου καὶ μέσα σ' ἄλλα ἐπισκέφτηκε «τὴν παλιὰ πόλη τῶν Ἀργοναυτῶν, τὸ τωρινὸ Μαλάκι, ὅπου λέγεται πὺς οἱ Ἀργοναῦτες σκάρωσαν τὸ πιὸ παλιὸ καράβι ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἱστορία, ὕστερα ἀπὸ τοῦ Νῶε φυσικὰ». Ἀνέβηκε στὸ βουνὸ Γορίτσα, ποὺ κλείνει τὸ μικρὸ κάμπο τοῦ Βόλου κατὰ τ' ἀνατολικά, καὶ ἐρευνήσε τὰ ἀσήμαντα ἐρεῖπια πάνω στὴν κορφὴ τοῦ βουνοῦ, ὅπου, καθὼς πίστευαν τότε, βρισκόταν ἢ Λημητροιάδα, ἢ πόλη ποὺ ἴδρυσε ὁ Δημήτριος Πολιορκητής.

Στὸ μεταξὺ οἱ πληροφορίες γιὰ τοὺς Ἀλβανοὺς συμμοριεῖτες ἦσαν πιὸ καθησυχαστικὲς, ἢ καί, ὅπως φάνηκε ὕστερα, κάπως πρόωρες. Ὁ Μπγέρονστολ ἀποχαιρέτησε τότε τοὺς πατριῶτες του στὸ σουηδικὸ καράβι καὶ στὶς 17 Μαρτίου 1779 ξεκίνησε ἀπὸ τὸ Βόλο συνοδευμένος ἀπὸ τὸ γιαντισάρο του. Τὴν πρώτη νύχτα τὴν πέρασε σ' ἓνα χάνι στὸ Βελεστίνο, ὅπου ἄνοιξε κουβέντα μὲ πολλοὺς ντόπιους Τοῦρκους.

Τὸ ἄλλο πρωὶ συνέχισαν τὸ δρόμο τους κατὰ τὰ βορειοδυτικά, περνώντας τὸ θεσσαλικὸ κάμπο. Στὸ χωριὸ Μαϊμουλιά,¹ κάπου 13 χιλιόμετρα νοτιοανατολικά ἀπὸ τὴ Λάρισα, παρατήρησε ὁ Μπγέρονστολ «σπασμένα κομμάτια ἀπὸ ραβδωτοὺς κίονες». Τὰ ἐρεῖπια αὐτὰ φαίνεται πὺς ἐξαφανίστηκαν ἀργότερα, γιὰ τὴν κανεὶς νεώτερος δὲν τὰ ἀναφέρει. Τὸ ἴδιο βράδι ἔφτανε ὁ Μπγέρονστολ στὴν τουρκοκατοικημένη Λάρισα, ἀφοῦ ἔκανε κάπου σαράντα χιλιόμετρα μέσα σὲ μιὰ μέρα. Κάτι ταραχὲς ἐκεῖ τὸν ἀνάγκασαν νὰ μὴ μείνει περισσότερο ἀπὸ δύο μέρες· παρακολούθησε ὡστόσο μιὰ λειτουργία στὴν ἐβραϊκὴ συναγωγὴ καὶ ἐπισκέφτηκε τὴ βιβλιοθήκη τοῦ ραββίνου. Ὑστερα συνέχισε τὸ ταξίδι του συντροφιὰ μ' ἓναν Ἰταλὸ γιατρὸ ὡς τὸν Τύρναβο, ὅπου ὁ περισσότερος πληθυσμὸς ἦταν ἐλληνικὸς. Ἀπὸ τὸν Ἕλληνα μητροπολίτη Μελέτιο, ποὺ προτιμοῦσε νὰ ἔχει ἔδρα του τὸν Τύρναβο ἀντὶ γιὰ τὴ Λάρισα, ὅπου κατοικοῦσαν ἀποκλειστικὰ σχεδὸν Τοῦρκοι, πῆρε ὁ Μπγέρονστολ συστατικὰ γράμματα γιὰ τὰ Τρίγκαλα καὶ τὰ Μετέωρα.

Στὶς 24 Μαρτίου ἀφῆκε τὸν Τύρναβο καὶ περνώντας τὸ στενὸ Ρεβένι, ἔφτασε τὴν ἴδια μέρα στὸ Ζάικο, μιὰ μικρὴ πόλη ἀρχαία, μὲ ἔξι ἐλληνικὲς ἐκκλησίες. Στὸ μεταξὺ, στὸ δρόμο, ἢν κατόρθωσε νὰ γλυτώσει ἀπὸ τὴν ἐπίθεση τῶν Ἀλβανῶν ληστῶν, αὐτὸ τὸ χροστάει στὴν ἐτοιμότητα τοῦ γιαντισάρου του. Δύο μέρες ἀργότερα συνεχίζοντας τὴν πορεία του ἔφτασε στὰ Τρίκ-

¹ Σήμερα τὸ χωριὸ λέγεται Χάλκη. (Σημ. τοῦ μεταφρ.)

καλα. Ἀπὸ τὶς ἄλβανικὲς συμμορίες ποὺ τριγύριζαν στὰ περὶχωρα ἢ κατὰ-σταση ἦταν, ὅπως καὶ στὴ Λάρισα, πολὺ ταραγμένη. Ὁ Μπγέρονστωλ ἐπισκέφτηκε πολλὰς φορὰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀμβρόσιο, ἕναν ἄντρα μορφωμένο καὶ ἀξιαγάπητο. Οἱ συνομιλίες τους γύριζαν σὲ θέματα ἐπιστημονικὰ μὴ στιγμῇ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος διατύπωσε τὴν ἀπορία του, ν' ἀκούει ἕναν βόρειο νὰ μιλεῖ ἑλληνικά.—«Τὸ ἴδιο δὲν περιμένα κι' ἐγώ», σημειώνει ὁ Μπγέρονστωλ, «ν' ἀκούσω ἀπὸ ἕναν ἰερωμένο στὴν Ἑλλάδα νὰ μιλεῖ γιὰ τὸν Ἰσαὰκ Νέφτων—ἔτσι πρόφερε τὸν Newton!—, γιὰ τὸν Wolf, γιὰ τὸν Boerhave κτλ. Τὸν ξμαθα στὰ μεγάλα αὐτὰ ὀνόματα νὰ συγκαταλέξει καὶ τοῦ Λινναίου».

Ὁ Μπγέρονστωλ ἔδειξε στὸν Ἀμβρόσιο τὸ ἀντίγραφο ποὺ εἶχε πάρει στὸ Μάνχαιμ ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Νικηφόρου Ρωμανοῦ¹ πρὸς τὸν Γουσταῦ Ἀδόλφο τὸν δεύτερο. Ὅταν τὸν ἀποχαιρετοῦσε, ὁ Ἀμβρόσιος τοῦ χάρισε τὴν «Παλαιὰ καὶ νέα Γεωγραφία» τοῦ Ἐπισκόπου Ἀθηνῶν Μελετίου. Οἱ πληροφορίες ποὺ δίνει τὸ ἔργο αὐτὸ γιὰ τὴ Θεσσαλία βοήθησαν τὸν Μπγέρονστωλ πολλὰς φορὰς στὸ ταξίδι του. Ἡ γεωγραφία αὐτή, τυπωμένη στὴ Βενετία στὰ 1728, βρῖσκεται ἀκόμα καὶ σήμερα ἀνάμεσα στὰ βιβλία ποὺ ὁ Μπγέρονστωλ κληρονόμησε στὴν Πανεπιστημιακὴ Βιβλιοθήκη τῆς Οὐψάλας. Ἐκεῖ μέσα μπορεῖ κανεὶς καὶ τώρα νὰ διαβάσει τὴν ἀφιέρωση τοῦ Ἀρχιεπισκόπου στὸ Σουηδὸ ταξιδιώτη, χρονολογημένη ἀπὸ τὶς 22 Μαρτίου (π. ἡμ.). Τὸ βιβλίον αὐτό, σύμφωνα μ' ἕνα σημείωμά του, ἀνῆκε παλαιότερα στὸν Μιχαλάκη Γεωργάκη ἀπὸ τὸ Ζάρο (χρονολογία ὑπογραφῆς, 25 Φεβρουαρίου 1755). Στὰ Τρίκαλα συνάντησε ὁ Μπγέρονστωλ κι' ἕναν Γάλλο φαρμακοποιὸ ἀπὸ τὴν Προβηγκία, τὸν Μαζών, κι' ἕναν Ἕλληνα γιαιτρό, τὸν Μπαρώτση, ποὺ εἶχε σπουδάσει στὴ Βενετία.

Στὶς 2 Ἀπριλίου ὁ Μπγέρονστωλ ἀφήνει τὰ Τρίκαλα καὶ περνώντας μὲ τ' ἄλλογο μέσα ἀπὸ χωράφια στολισμένα σὲ ἀνοιξιὰτικα χρώματα φτάνει σὲ λίγες ὥρες στὴ μικρὴ πόλη τῆς Καλαμπάκας, ποὺ βρῖσκεται κίτω ἀπὸ τοὺς περὶφημους βράχους τῶν Μετεώρων, σχηματισμένους ἀπὸ ἀμιόλιθο. Πάνω στοὺς βράχους βρῖσκονται χτισμένα τὰ ἐπίσης περὶφημα μοναστήρια.

Ὁ Μπγέρονστωλ εἶχε τώρα φτάσει στὸ σκοπὸ ποὺ τὸν εἶχε σπρώξει νὰ ἐπιχειρήσει τὸ ταξίδι αὐτὸ στὴ Θεσσαλία. Βρισκόταν στὰ μοναστήρια τῶν Μετεώρων μὲ τὶς πλούσιες συλλογὰς χειρογράφων, ποὺ κανένας Εὐρωπαῖος ἐρευνητὴς δὲν εἶχε ἀκόμα ἀντικρῦσει. Πόσα χειρόγραφα εἶχαν τὴν ἐποχὴ

¹ Ὁ Νικηφόρος Ρωμανὸς (γεννημένος στὰ 1580) ἦταν Ἕλληνας ἱερέας, ποὺ ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως τὸν εἶχε στείλει στὴ Γαλλία, ὅπου καὶ ἔμεινε σχεδὸν ὅλη του τὴν ὑπόλοιπη ζωή. Στὰ 1632 ἔγραψε στὸν Γουσταῦ Ἀδόλφο τὸν II τῆς Σουηδίας προτείνοντάς του διαμαρτυρόμενοι καὶ ὀρθόδοξοι νὰ ἐνωθοῦν καὶ νὰ χτυπήσουν τοὺς Τούρκους. Ἡ πολιτικὴ ὅμως κατάσταση τότε ἐμπόδισε μὴ τέτοια συνεργασία.

ἐξείνη τὰ μοναστήρια, εἶναι δύσκολο νὰ πεῖ κανεὶς. Ὅταν στὰ 1881 ἡ Θεσσαλία ἐνώθηκε μὲ τὴν Ἑλλάδα, ἡ κυβέρνησις ἔδωσε ἐντολὴ στοὺς μοναχοὺς νὰ παραδώσουν τὰ χειρόγραφα στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῶν Ἀθηνῶν. Ὡστόσο ὅ,τι κατορθώθηκε νὰ συγκεντρωθῆι στὴν πρωτεύουσα ἦταν ἕνα μικρὸ μόνον μέρος ἀπὸ τὸ συνολικὸ ἀριθμὸ τῶν χειρογράφων (ὄχι πᾶνω ἀπὸ 200). Ὅταν στὰ 1908 καὶ 1909 ὁ καθηγητὴς Νίκος Α. Βένης ἐρευνήσε συστηματικὰ ὅλες τὶς κρύπτες τῶν μοναστηριῶν, πέτυχε ἀποτελέσματα ἐντελῶς ἀπροσδόκητα : κορυμμένους σὲ ξανατελισμένες κόγχες καὶ ἄλλα μέρη, ποὺ οἱ καλόγεροι ἔμοιαζαν νὰ τὶς ἀγνοοῦν πιά, βρῆκε ὄχι λιγότερους ἀπὸ 1124 κώδικες, ἄγνωστους ὡς τότε στὴν ἐρευνα. Τὴν ἐποχὴ τῆς ἐπίσκεψης τοῦ Σουηδοῦ ἐρευνητῆ ὁ ἀριθμὸς τῶν χειρογράφων προέλει νὰ ἦταν σημαντικὰ μεγαλύτερος.

Ὁ Μπέργεστωλ ἄρχισε τὶς παλαιογραφικὰς μελέτες του στὶς 3 Ἀπριλίου στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ποὺ ἦταν εὐκόλα προσιτὸ σχετικὰ. Ἐκεῖ ἀπάντησε τὸν Ἐπίσκοπο τῆς Καλαμπάκας Παρθένιο, ποὺ μαζί μὲ πολλοὺς ἄλλους εἶχε ζητήσει καταφύγιο γιὰ νὰ γλυτώσει ἀπὸ τοὺς Ἀλβανοὺς συμμορίτες. Ὁ Ἐπίσκοπος, ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὸ Βόλο, χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν Μπέργεστωλ *aimable et savant*. Τὰ χειρόγραφα ἀποδειχτικὰν ποὺς δὲν εἶχαν καὶ μεγάλη ἀξία, τὰ πλεονά δὲν εἶχαν παρὰ κείμενα Πατέρων. Ὅπως πληροφόρησε τὸν ξένο ὁ Ἐπίσκοπος, πρὶν ἀπὸ 200 κάπου χρόνια ἕνας καθολικὸς μοναχὸς, κορύβοντας τὴν ιδιότητά του, εἶχε κατορθώσει ν' ἀγοράσει γιὰ ἕνα κομμάτι ψωμί τὰ πλεονά ἀξιόλογα χειρόγραφα ἀπὸ τὰ Μετέωρα καὶ ἀπὸ ἄλλα ἑλληνικὰ μοναστήρια. Ὁ Ἐπίσκοπος ἐννοοῦσε βέβαια τὸν Ἀθανάσιο, ἕναν Ἑλληνα ἱερέα, ποὺ μεταπήδησε στὴν καθολικὴ ἐκκλησία καὶ γύρω στὰ 1650 ταξίδεψε στὰ μοναστήρια τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας γιὰ ν' ἀγοράσει χειρόγραφα γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Séguier καὶ τοῦ καρδινάλιου Μαζαρίνου.

Στὸ γειτονικὸ μοναστήρι τῆς Ἁγίας Τριάδος ἔμεινε ὁ Μπέργεστωλ ἀπὸ τὶς 6 ὡς τὶς 8 Ἀπριλίου. Στὴν ἐκκλησία τοῦ μοναστηριοῦ βρῆκε χειρόγραφα παραπεταμένα, ἀνακατωμένα καὶ χωρὶς ἀξία. Μέσα σ' αὐτὰ ἦσαν ὁμιλίαι τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ ἄλλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Στὶς 8 Ἀπριλίου συνεχίζοντας πῆγε σ' ἕνα ἀπὸ τὰ πλεονά καὶ πλεονά μεγάλα μοναστήρια, τὸ Μετέωρον, ποὺ χτίστηκε στὰ τέλη τοῦ 14ου αἰῶνα ἀπὸ τὸν ἐρημίτη Ἀθανάσιο καὶ τὸν Ἰωάννη. Ὅταν τὸν ἔσυραν ἀπάνω, ὁ ἡγούμενος Παρθένιος τὸν ἀγκάλιασε καὶ τοῦ ἔδειξε ὁ ἴδιος τὴν ὁμορφὴ ἐκκλησία. Ἡ ἀρχαῖα πλούσια βιβλιοθήκη, ποὺ ἔπιανε δύο αἵθουσες μπροστὰ ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, εἶχε πλεονά πολὺν βιβλία λειτουργικὰ καὶ βίους Ἁγίων. Ἀπὸ ἀρχαίους συγγραφεῖς ὁ Μπέργεστωλ ἀναφέρει ἕναν χαρτῶο κώδικα μ' ἕνα μέρος τοῦ Ἡσιόδου καὶ μὲ τὸ Σοφοκλή, καὶ μία περγαμηνὴ μὲ τὸν Ἰώσηπο.

μιλεῖ ἀκόμα γιὰ μιὰ ἀνώριμη ἑλληνικὴ συγγραφή, ποὺ τοῦ φάνηκε πὼς ἀνήκε στὰ ἱπποκρατικὰ βιβλία. Ἀπὸ τὰ 14 χειρόγραφα ποὺ περιεῖχαν τὰ 4 Εὐαγγέλια σημείωσε τὶς διάφορες γραφές, ἀκόμα σ' ἓνα ἀπὸ αὐτὰ βρῆκε καὶ ἀντέγραψε «ἓναν παρὰξενον πρόλογο στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο».

Λεκαιοχτὸ μέρος ἀθήσε στὸ μοναστήρι αὐτὸ ὁ Μπρένστολ, ὅπου, καθὼς καὶ στὰ ἄλλα μοναστήρια, τὸν ὑποδέχτηκαν μὲ πολλὴ ἀγάπη χάρις στὰ συστατικὰ γράμματα τοῦ Μητροπολίτη Λαρίσης καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Τρικκάλων. Στὸ μεταξὺ χαιρόταν μὲ ὅλη του τὴν καρδιά τὴν ἀσυνήθιστη αὐτὴ περιπέτεια, θαίμαζε τὴν ἔξοχη θέα ἀπὸ τὸ βράχο τοῦ μοναστηριοῦ καὶ κουβέντιαζε μὲ τοὺς μοναχοὺς. Ἐνας ἀπὸ αὐτούς, θέλοντας νὰ ἐκφράσει ὅλη του τὴ συμπάθεια, γιὰτὶ δώδεκα λείει χρόνια ἦταν ὁ Μπρένστολ ἀναγκασμένος νὰ γυρνᾷ ἐδῶ κι' ἐκεῖ καὶ νὰ τραβᾷ τόσους κόπους, ἔλεγε καὶ ξανάλεγε: ὁ καημένος, ὁ καημένος!—Μιὰ γόνιμη συνάντηση εἶχε καὶ μ' ἓναν Ἰταλὸ γιατρὸ ἀπὸ τὰ Τρίκκαλα, τὸν Εὐστάθιο Νοσίμαχο, ποὺ ἔμενε ἐδῶ γιὰ ν' ἀσφαλιστεῖ ἀπὸ τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ φαίνεται πὼς εἶχε ἀξιόλογες γνώσεις καὶ ἀκόμα εἶχε μελετήσῃ τὰ ἔργα τοῦ Λινναίου.

Ἀπὸ τὸ Μετέωρον πέρασε ὁ Μπρένστολ στὶς 15 Ἀπριλίου στὸ γειτονικὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Βαυλαῖμ, ποὺ ὑψώθηκε στὰ 1517 πάνω στὰ ἐρείπια ἑνὸς πρὸ παλιοῦ μοναστηριοῦ, ποὺ τὸ εἶχε ἰδοῦσει ὁ ἐρημίτης Βαυλαῖμ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 14ου αἰῶνα. Ἐκεῖ στοῦ Βαυλαῖμ ἔμενε ἐξόριστος ὁ μητροπολίτης Γεράσιμος ἀπὸ τὴ Ράσκα.¹ Πολύγλωσσος καὶ φιλολογικὰ μορφωμένος ἔκανε πολὺν εὐχάριστη συντροφιά στὸν Μπρένστολ. Μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ Μπρένστολ ἐνδιαφέρθηκε γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ ἐξόριστου μητροπολίτη ὁ Σουηδὸς διπλωμάτης G. J. Heidenstam, ποὺ ἔκανε φιλικὰς παραστάσεις στὸ Ρῶσσο πρεσβευτὴ στὴν Κωνσταντινούπολη, τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν μένει ἄγνωστο. Ἡ βιβλιοθήκη ἦταν μικρότερη, σὲ μεγαλύτερη ὅμως τάξῃ βυλμένη ἀπὸ ὅ,τι τοῦ Μετεώρου, ἂν καὶ τὴ φύλαγαν σ' ἓνα σκοτεινὸ δωμάτιο κι' ἦταν βουτηγμένη στὴ σκόνη. Τὰ πρὸ πολλὰ χειρόγραφα τῆς ἦσαν λειτουργικὰ βιβλία, μνηολόγια, βίοι Ἁγίων, μαρτυρολόγια καὶ πλῆθος Εὐαγγέλια σὲ περγαμηνή. Βιβλιοθηκῆριος ἦταν ἓνας γέρος καλόγερος 80 χρονῶν, ποὺ ἔβρισκε πάρα πολὺ κομικὸ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Μπρένστολ γιὰ τοὺς σκονισμένους αὐτοὺς σωροὺς τῶν βιβλίων. Τέσσερες μέρες ξόδεψε ὁ Μπρένστολ μελετώντας ἓνα χειρόγραφο τῆς Καινῆς Διαθήκης μὲ τὰ κανονικὰ βιβλία ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀποκάλυψη.

Στὶς 6 Μαΐου ὁ Μπρένστολ ἀφήνει τὸν Βαυλαῖμ, ὅπου γιὰ πολὺν καιρὸ θὰ θυμόνταν τὸ Σουηδὸ ταξιδιώτη. Δοκίμασε ν' ἀνεβῆ στὸ γειτονικὸ μοναστήρι Ρουσιάνη καὶ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὅλοι ὅμως οἱ μοναχοὶ ἔτυχε νὰ λείπουν. Ὅταν ἕστερα ἔμαθε πὼς τὰ μοναστήρια εἶχαν μόνον εὐχολόγια

¹ Στὴ Σερβία. (Σημ. τοῦ μεταφρ.).

καί τυπωμένα βιβλία, παρήτησε τὸ σχέδιό του νὰ τὰ ἐπισκεφεῖ καὶ γύρισε στὴν Καλαμπάκα περνώντας ἀπὸ τὸ χωριὸ Καστρούκι.

Ἡ ἐλπίδα πὸς θὰ ἔβρισκε ἄγνωστα καὶ πολύτιμα χειρόγραφα ἔσπρωξε τὸν Μπγέρονστωλ νὰ προχωρήσει περισσότερο καὶ νὰ ἐπισκεφεῖ δύο ἄλλα μοναστήρια νοτιότερα ἀπὸ τὰ Μετέωρα. Ἀφοῦ ἔμεινε μία μέρα στὴν Καλαμπάκα, συνέχισε τὸ ταξίδι του κατὰ τὴ νοτιὰ γιὰ τὸ μοναστήρι Βίτωμα, 8 χιλιόμετρα μακριὰ ἀπὸ τὴν Καλαμπάκα. Ὁ δρόμος περνοῦσε ἀπὸ ὄρεινὴ περιοχὴ καὶ αὐτὸ θύμιζε στὸν ταξιδιώτη τὴν πατρίδα του. Ἔτσι εἶδε ἀνθισμένη βρύζα ὕστερα ἀπὸ δώδεκα χρόνια πὺν εἶχε νὰ ἰδεῖ καὶ σημειώνει πὸς βρῆκε καὶ κέδρους πολλούς. Στὸ μοναστήρι, πὺν ὑπαγόταν στὸν ἐπίσκοπο τῆς Καλαμπάκας, ἔμεναν 6 καλόγεροι μόνο. Ὁ Μπγέρονστωλ ἐνθουσιάστηκε ἀπὸ τὴν εἰδυλλιακὴ τοποθεσία του, πὺν τὸν ἔκανε νὰ θυμηθεῖ τὰ βουκολικὰ τραγούδια τοῦ Θεόκριτου καὶ τοῦ Βιργιλίου. «Ὁ γιαντισάρος μου κἀθήσε στὸ δάσος νὰ τραγουδήσει καὶ ἦταν πολὺ εὐχαριστημένος πὺν εἶχε φύγει πια ἀπὸ τὰ κρύα καὶ φοβερὰ βράχια τῶν Μετεώρων». Χειρόγραφα δὲ βρῆκε ἔδῳ κανένα, καὶ ὅμως ἔμεινε τρεῖς μέρες κοντὰ στοὺς καλόγερους αὐτούς, πὺν κανένας τους δὲν ἤξερε οὔτε νὰ διαβάσει.

Στὶς 10 Μαΐου ὁ Μπγέρονστωλ ξεκίνησε ἀπὸ τὰ Βίτωμα γιὰ τὸ πιὸ σημαντικό μοναστήρι τοῦ Δούσκου, κάπου 15 χιλιόμετρα νοτιότερα. Αὐτὸ ὑπαγόταν στὸν ἐπίσκοπο Τρικαλῶν. Ἡ ἐκκλησία του εἶχε θεμελιωθεῖ ἀπὸ τὸ μητροπολίτη Λαρίσης Βησσαρίωνα τὸν δεῦτερο ἢ οἰκοδομὴ του τελείωσε στὰ 1558. Ὁ Μπγέρονστωλ ἀναφέρει πὸς ἡ βιβλιοθήκη του ἦταν πιὸ πλούσια ἀπὸ τοῦ Μετέωρου, ἂν καὶ οἱ Ἄλβανοὶ πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια εἶχαν λεηλατήσει ἓνα μέρος ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς τοῦ μοναστηριοῦ. Ὡστόσο, πουθενὰ λείει δὲν εἶχε ἰδεῖ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ χειρόγραφα τόσο παραπεταμένα ὅσο ἔδῳ. Ἦταν τόσο καταστραμμένα ἀπὸ τὴν ὑγρασία, τὴ σκόνη καὶ τὰ πεσμένα πάνω τους χόματα, ὥστε, ὅπως γράφει, «ἀναγκάστηκα νὰ πῶ ξίδι, γιὰ νὰ διώξω τὸν ἔμετὸ πὺν μοῦ προκαλέσαν». Ἄλλοτε ὑπῆρχε, καθὼς ἔλεγαν, κάποιος κατάλογος τῆς βιβλιοθήκης, μὰ τώρα εἶχε χαθεῖ. Μέσα στὶς δύο βδομάδες πὺν ἔμεινε στὸ μοναστήρι αὐτὸ ὁ Μπγέρονστωλ σημείωσε τὰ πιὸ ἀξιόλογα χειρόγραφα καὶ κράτησε διάφορες διεξοδικές σημειώσεις, ἰδιαίτερα ἀπὸ ἓνα χειρόγραφο πὺν περιεῖχε τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια μὲ σχόλια ἐρινηνευτικά στὸ περιθώριο.

Στὶς 24 Μαΐου ὁ Μπγέρονστωλ ἀφῆκε τὸ μοναστήρι τοῦ Δούσκου, ὅπου τὸν εἶχε ἀγαναχήσει «νὰ βλέπει τοὺς ἀνόητους καὶ ἀμόρφωτους καλόγερους νὰ περιγελοῦν ὅλους του τοὺς κόπους». Τὴν ἴδια μέρα ἔφτασε στὰ Τρίκαλα, ἀφοῦ πρῶτα πέρασε ἀπὸ τὸ κοντινὸ χωριὸ Πόρτα.

Στὰ Τρίκαλα ἔμεινε ὡς τὸ τέλος τοῦ μηνός. Τότε γνώρισε μέσα σὲ ἄλλους ἓναν γέρο σπαχή, πὺν ὁ πατέρας του εἶχε γνωρίσει τὸν Κίρβολο τὸ

δωδέκατο.¹ Γιὰ τὸν Κάρολο μίλησε καὶ ὅταν ἐπισκέφτηκε τὸν Ἀλβανὸ διοικητὴ τῆς ἀσφάλειας τῶν δρόμων, τὸν Ἱμπραήμ μπέη. Ὁ Ἀλβανὸς ἐπίσης γραμματέας τοῦ διοικητῆ, αὐτὸς ποὺ παρουσίασε τὸν Μπρένστολ, εἶχε ταξιδέψει στὴν Εὐρώπη καὶ μιλοῦσε ἀνετα τὰ γαλλικά.

Στὰ Τρίκαλα ξαναβοῆκε τὸ φίλο του ἀπὸ τὴ μονὴ Μετέωρον, τὸ γιατρὸ Νοσίμαχο, ποὺ τοῦ ἔδειξε τοῦ Commodore τὸν Anti-Newtonianismus, ποὺ ζητοῦσε νὰ ἀναιρέσει τοῦ Νεύτωνα τὴ διδασκαλία γιὰ τὰ χρώματα, ἕνα δοκίμιο, ποὺ κατὰ τὸν Μπρένστολ ἦταν παράξενο πῶς τὸ εἶχαν τόσο λίγο προσέξει. Στις 29 Μαΐου ἔκανε μιὰν ἐκδρομὴ στὸ χωριὸ Μιστανί, νοτιοδυτικὰ ἀπὸ τὰ Τρίκαλα.² Ἐκεῖ βοῆκε τὰ λείψανα μιᾶς στήλης μὲ τὴν παράσταση ἑνὸς ἱππέα—γι' αὐτὸν μιλοῦσε καὶ ὁ Μελέτιος στὴ Γεωγραφία του—καὶ ἔσκησε μιὰν ἀρχαία ἐπιγραφή, ποὺ τώρα ἔχει χαθεῖ.

Ὅταν ὁ Μπρένστολ ξεκινοῦσε στις 31 Μαΐου ἀπὸ τὰ Τρίκαλα, ὁ σκοπὸς του ἦταν νὰ γυρίσει γραμμὴ πίσω στὴ Λάρισα. Ἡ ἀρχαιολογικὴ ὁμως ἔρευνα τὸν ἐσπρωξε νὰ ἐπισκεφτεῖ καὶ μερικὰ χωριὰ νοτιοδυτικὰ ἀπὸ τὴ Λάρισα, καὶ ἔτσι ὁ ἐρχομὸς του καθυστέρησε τρεῖς τέσσερες μέρες ἀκόμα. Ὁ ταξιδιώτης μας ἐνδιαφερόταν ἰδιαίτερα γιὰ τὶς ἀρχαῖες ἐπιγραφές ποὺ ἔβρισκε στὰ μέρη ἐκεῖνα· τὶς πλὴν πολλὰς ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἔχει ἀντιγράψει στὸ Ἡμερολόγιό του. Ἔτσι στὸ χωριὸ Κουτσόχερο ἔσκησε στὸ παρεκκλήσι τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἕνα ἀπελευθερωτικὸ ψήφισμα καὶ κάτι ἄλλες μικρότερες ἐπιγραφές. Ἄλλα ἀντίγραφα ἔκανε στὸν Ἀλήφακα, καὶ στὸ Χατζηλάο,³ ὅπου τοῦ ἔκαναν ἐντύπωση τὰ ἀναρίθμητα πλήθη τῶν πελαργῶν, βοῆκε πολλὰς ἐπιγραφές ἐντειχισμένες στὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ χωριοῦ. Κοντὰ στὴν ἐκκλησίᾳ πιστοποίησε καὶ δύο ὠραῖα μαρμάρινα ἀγάλματα, ποὺ ἀργότερα φαίνεται πὼς ἔξαφανίστηκαν. Ὅλα τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα ἐδῶ εἶχαν κουβαληθεῖ ἀπὸ τὰ ἐρείπια ποὺ βρίσκονταν πάνω σ' ἕνα λόφο, λίγο νοτιότερα ἀπὸ τὸ χωριό. Αὐτὸν τὸν λόφο ἀργότερα ὁ Leake τὸν ταύτισε μὲ τὴ θέση τῆς ἀρχαίας Κραννῶνας. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὰ ἐρείπια τοῦ λόφου εἶχαν τὴν ὀνομασίᾳ «Παλιὰ Ἱάρισα». Ὁ Μπρένστολ, ποὺ οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ πίστευαν πὼς ἦταν κατάσκοπος σταλμένος ἀπὸ τὸ Σουλτάνο ἢ πὼς εἶχε ἔρθει γιὰ νὰ ἀνακαλύψει θησαυροὺς, ἐπισκέφτηκε τὰ ἐρείπια αὐτά, δὲ βοῆκε ὁμως τίποτα ἄλλο ἀπὸ σωροὺς πέτρες καὶ γκρεμίσματα.

Στις 4 Ἰουνίου ὁ Μπρένστολ βοισκόταν πάλι στὴ Λάρισα, ἕστερα ἀπὸ δυόμιση μῆνες ποὺ εἶχε λείψει. Ἐγκαταστάθηκε στὸ χάνι, ὅπου ἔμειναν οἱ Ἕλληνες ἔμποροι ὅπως ἔμαθε, ἐκεῖ εἶχε μείνει πρὶν ἀπὸ δέκα χρόνια καὶ ὁ Ἄγγλος περιηγητὴς Edward Wortley Montagu. Ἐδῶ ἔμεινε μιὰ βδομάδα· στὸ μεταξὺ συναντήθηκε μὲ τὸ Σουηδὸ πρόξενο Barthélemy, ποὺ ἔ-

¹ Βασιλιάς τῆς Σουηδίας (1682 - 1718). (Σημ. τοῦ μεταφρ.)

² Σήμερα ὀνομάζεται Ἀγναντιρό. (Σημ. τοῦ μεταφρ.)

³ Στὴ σημερινὴ Κραννῶνα. (Σημ. τοῦ μεταφρ.)

τυχε νὰ ἔχει ταξιδέψει ἀπὸ τὸ Βόλο ὡς ἐκεῖ. Ἐνα μέρος τοῦ καιροῦ ποὺ εἶχε στὴ διάθεσή του τὸ χρησιμοποίησε γιὰ νὰ ἀντιγράψει μερικὲς ἀρχαῖες ἐπιγραφές στὰ περὶχωρα τῆς πόλης, ποὺ σήμερα ἔχουν ξεαφανιστεῖ, ὅπως φαίνεται.

Στὶς 10 Ἰουνίου ξεκίνησε ὁ Μπρένστολ ἀπὸ τὴ Λάρισα τραβώντας γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη μέσα ἀπὸ τὰ Τέμπη. Ἀπὸ ἐκεῖ θὰ συνέχιζε τὸ ταξίδι του γιὰ τὸν Ἄθω καὶ τὴν Κωνσταντινούπολη. Τὰ Τέμπη εἶναι ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια ἡ φυσικὴ διάβαση ἀπὸ τὴ Θεσσαλία στὴ Μακεδονία. Καθὼς προχωροῦσε, ὁ Μπρένστολ ἀντίκρουζε παντοῦ τὸ φοιχτὸ θέαμα ἀπὸ ἀκρωτηριασμένα πτόματα Ἀλβανῶν, ποὺ τὰ κεφάλια τους στέλνονταν στὴν Κωνσταντινούπολη. Τὴν πρώτη νύχτα τὴν πέρασε στὸ χωριὸ Μπαμπὰ (τόρα λέγεται Τέμπη), στὴν εἴσοδο τοῦ στενοῦ τῶν Τεμπῶν. Τὴν ἄλλη μέρα ἀνέβηκε στὰ Ἀμπελάκια, ποὺ βρίσκονται στὶς ὑψόμενες τῆς Ὀσσας.

Τὸ χωριὸ αὐτὸ ἦταν τὸν 18ο αἰῶνα πάρα πολὺ πλούσιο ἀπὸ τὰ κλωστήρια καὶ τὰ βαφεῖα του· ἐκεῖ ἔκλωθαν καὶ ἔβαφαν τὰ μπαμπακερὰ νήματα, ποὺ ἕστερα τὰ πουλοῦσαν στὶς εὐρωπαϊκὲς ἀγορές, προπαντὸς στὴ Γερμανία. Ὁ Μπρένστολ σύστησε σὲ μερικοὺς Ἕλληνες ἐμπόρους τοῦ χωριοῦ νὰ ἀνοίξουν ἐμπορικὲς δουλειές καὶ μὲ τὴ Σουηδία, καὶ μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ τοὺς ἐξήγησε μιὰν ἐπιστολὴ τοῦ συμπατριώτη του Christian Ludwig Jöanson, ποὺ ἦταν μεγάλἐμπορος στὴ Στοκχόλμη. Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἐμπόρους αὐτοὺς, ὁ Νικόλαος Μιχαήλ, τοῦ δήλωσε πὼς θὰ τὸ ἠθέλε πολὺ νὰ ταξιδέψει στὴ Σουηδία.

Στὰ Ἀμπελάκια γνώρισε ὁ Μπρένστολ πολλοὺς λόγιους, ποὺ τοῦ ἔκαναν πολὺ εὐχάριστη συντροφιὰ. Ἐκεῖνο ποὺ τὸν λύπησε ἦταν ποὺ δὲ βοήθηκε ἐκεῖ καὶ τὸν Ἐπίσκοπο· καὶ ὅμως, ὅπως ὁ ἴδιος τονίζει, ὁ κύριος λόγος ποὺ ἀνέβηκε στὰ Ἀμπελάκια, ἂν καὶ δὲν ἦσαν τόσο στὸ δρόμο του, ἦταν ἀκριβῶς αὐτὸν νὰ συναντήσει. Πολὺ γόνιμη ἦταν ἡ συναναστροφή του μὲ τὸ γιατρὸ τοῦ χωριοῦ, τὸν Νικολῆ Περίνη, καὶ μὲ τὸν καθηγητὴ τῶν Ἑλληνικῶν, τὸν Γεώργιο Τριαντάφυλλο. Ὁ τελευταῖος εἶχε σπουδάσει στὸν Ἄθω, εἶχε μαθητέψει στὸν Εὐγένιο Βούλγαρη, ἤξερε λατινικά, καὶ στὴ βιβλιοθήκη του ἔβρισκες τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες κλασικοὺς σὲ ὡραῖες ἐκδόσεις. Μαζί του συζήτησε ὁ Μπρένστολ μέσα σ' ἄλλα καὶ γιὰ τὴν παρακμὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. Ἡ γνώμη τοῦ Τριαντάφυλλου ἦταν πὼς λίγο πρὶν ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς Ἀλώσης τὰ ἑλληνικά μιλοῦνταν ἀρχετὰ καθαρὰ ἀκόμα· γιὰ ν' ἀποδείξει τὸν ἰσχυρισμὸ του, ἀναφέρθηκε σ' ἕνα λόγος τοῦ Πατριάρχου Γεννάδιου ἀπὸ τὰ χρόνια ἐκεῖτα. Ὁ Μπρένστολ, ποὺ ποτὲ δὲν ἔχνοῦσε πὼς ἦταν πατριώτης τοῦ Λιναίου, σύστησε στοὺς φίλους του ἐκεῖ νὰ ἐπιζητήσουν μιὰ συστηματικὴ καταγραφή τῆς ἑλληνικῆς γλωσσίδας. Ἰδιαίτερα σύστησε τὸ ἔργο αὐτὸ σ' ἕναν μαθητὴ τοῦ Τριαντάφυλλου, μὲ τὴ συμβουλή νὰ μελετήσῃ πρῶτα τὰ συγγράμματα τοῦ Λισκοριδῆ καὶ τοῦ Λιναίου.

«Ἐτσι χαρίζει κανεὶς στὸν ἑαυτό του τὴν ἀθανασία». Ὁ νέος, ἀκούγοντας αὐτά, τέντωσε τ' ἄφτιά του κι' ἔπειτα ἔκανε μιὰν ὑπόκλιση. Στὶς συνομιλίες αὐτὲς γιὰ ζητήματα ἐπιστημονικὰ ὁ Μπγέρνστολ τόνισε καὶ τὴν ἀνάγκη μιᾶς γεωγραφίας, καλύτερης ἀπὸ τοῦ Μελετίου. Τὸ ἔργο αὐτὸ τὸ χρησιμοποιοῦσε καὶ ὁ ἴδιος καὶ ἦταν ἡ καλύτερη ἀπὸ ὅλες, εἶχε ὅμως καὶ λάθη πολλὰ. Ὁ Μπγέρνστολ ἀνάπτυξε στοὺς ἀκροατὲς του τὸ σχέδιό του γιὰ τὸ πῶς ἔπρεπε νὰ συνταχθεῖ ἓνα τέτοιο ἔργο· μέσα σὲ ἄλλα, ἔλεγε, ἔπρεπε νὰ ζητηθοῦν πληροφορίες ἀπὸ τοὺς Ἐπισκόπους τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν.

Ἀπὸ τὰ Ἀμπελάκια ἀποφάσισε ὁ Μπγέρνστολ νὰ ἐπιχειρήσει μιὰν ἀνάβαση στὴν Ὄσσα (14 - 20 Ἰουνίου). Ἀφοῦ πέρασε ἀπὸ τοὺς συνοικισμοὺς Ντειρμὰν Ντερεσί, Μπουσγκούτς, Ὁρμὰν Τσιφλικ καὶ Γεντισά,¹ στὴ νότια πλευρὰ τοῦ βουνοῦ, ἀνέβηκε ἔπειτα στὴν κορυφή. Ὁ γυρισμὸς στὰ Ἀμπελάκια ἔγινε ἀπὸ τὴ Σηηλιά. Περιγράφοντας αὐτὴ τὴν κουραστικὴ διαδρομὴ ὁ Μπγέρνστολ ἀναφέρει γιὰ πρώτη φορὰ (15 Ἰουνίου) ὅτι τὸν ἔπιασε πυρετός. Τὴν περασμένη μέρα, «ἄρρωστος ἀπὸ τὴ δυνατὴ ζέστη», εἶχε λουστεῖ στὴν κρύα πηγὴ ἑνὸς τουρκικοῦ ἔξοχικοῦ σπιτιοῦ κοντὰ στὸ Μπουσγκούτς. Ὁ πυρετὸς τὸν ἀνάγκασε νὰ ξεκουραστεῖ δύο μέρες, γυρνώντας ὅμως στὰ Ἀμπελάκια ἔνωθε τὸν ἑαυτό του ἐντελῶς καλὰ.

Στὶς 27 Ἰουνίου ἀφῆκε τὰ Ἀμπελάκια, ὅπου εἶχε καταλύσει ἑξαιρετικὰ ἀναπαυτικὰ στὴν Ἐπισκοπή, καὶ κατέβηκε στὸ Μπαμπά. Γιὰ νὰ ἐπισκεφεῖ τὰ γειτονικὰ ἑρείπια κοντὰ στὸ Ντερελή, πέρασε μὲ τὴ σχεδία τὸν Πηγεῖο κι' ἔπειτα τράβηξε γιὰ τὸ χωριό. Σ' ἓνα ὕψωμα, ἀνατολικά, βρῖσκονται τὰ ἑρείπια τῶν ἀρχαίων Γόννων, ποὺ ἦσαν συνοικισμένοι ἀπὸ τὰ νεολιθικὰ ὡς τὰ βυζαντινὰ χρόνια. Ὁ Μπγέρνστολ ταύτισε τὰ ἑρείπια μὲ τὸ μεσαιωνικὸ Λυκοστόμιο, ποὺ ὥστόσο πρέπει ν' ἀναζητηθεῖ πιὸ βαθιὰ μέσα στὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν. Ὅπως τὸ συνήθιζε, ὁ ταξιδιώτης μας ξεσήκωσε καὶ μερικὲς ἐνδιαφέρουσες ἐπιγραφὰς ποὺ βρῆκε ἐκεῖ.

Μετὰ τὸ γυρισμὸ του στὸ Μπαμπά ὁ δρόμος του τὸν ἔφερε μέσα ἀπὸ τὰ Τέμπη, περίφημα στὴν μεταγενέστερη ἀρχαιότητα γιὰ τὴ ρωμαντικὴ τους ὁμορφιά. Γιὰ τὴν ὄνειροπόλα διάθεση τῶν ρωμαντικῶν τοῦ 18ου αἰῶνα τὰ Τέμπη ἦταν ἓνα ὄνομα συμβολικόν. Ὁ Μπγέρνστολ εἶναι ὁ πρῶτος δυτικὸς Εὐρωπαῖος ταξιδιώτης ποὺ περιγράφει τὴν κλασικὴ αὐτὴ τοποθεσία. Ἡ σύγχρονὴ του γεωγραφικὴ ἐπιστήμη εἶχε ἀκόμα μιὰ πολὺ ἀόριστη ἀντίληψη γιὰ τὸ ποῦ ἀκριβῶς βρισκόνταν τὰ Τέμπη.

Ὁ Μπγέρνστολ, ἔχοντας στ' ἀριστερά του τὸν Πηγεῖο καὶ τὸν Ὀλυμπο, προχωρεῖ δίπλα στὰ πόδια τῆς Ὄσσας. Οἱ πλαγιὲς τοῦ βουνοῦ εἰσχωροῦν ὅλο καὶ πιὸ ἀπότομες μέσα στὸ δρόμο, ποὺ τώρα γίνεται πολὺ στενὸς—τὸ πραγματικὸ Λυκοστόμιο. Ὁ ταξιδιώτης εἶναι ἐνθουσιασμένος μὲ τὴν

¹ Τὰ χωριά αὐτὰ δὲν ὑπάρχουν σήμερα. Μήπως καὶ στὴν ἐποχὴ τοῦ Σουηδοῦ περιηγητῆ ἦταν μόνο τοποθεσίαι μὲ ἓνα δυὸ ἔξοχικά σπίτια; (Σημ. τοῦ μεταφρ.)

πλούστα βλάστηση, με τὰ πουλιά πὸν κελαιδοῦν, προπαντὸς τ' ἀηδόνια, καὶ μετὶ τις δροσερὲς πηγές. Πάνω ἀπὸ τὸ στενὸ πέρασμα ὑψώνεται τὸ μεσαιωνικὸ «Κάστρο τῆς Ὁριᾶς». Ὁ Μπέργονστωλ περιορίζεται νὰ περιεργαστεῖ τὰ τεῖχη του μετὶ τὸ τηλεσκόπιό του. Στὰ πόδια τοῦ κάστρου ἀναβλύζει μιὰ πηγὴ, τὸ «Βασιλικὸ Νερό». Παρατηρώντας τὰ πλευρὰ τῶν βουνῶν δεξιὰ καὶ ἀριστερά, κάνει μιὰ παρατήρηση, πὸν «κανεὶς δὲν τὴν ἔκανε ὡς τώρα, ὅτι δηλαδὴ ὁ Ὀλυμπος καὶ ἡ Ὄσσα ἦσαν ἀρχικὰ ἓνα μόνο βουνό, πὸν σίστηκε ἀπὸ βίαιες φυσικὲς αἰτίες, κι' ἔτσι βρῆκε καὶ ὁ Πηνειὸς τὸ δρόμο του γιὰ νὰ χυθεῖ στὴ θάλασσα». Στὴ γνώμη αὐτῆ, πὸν ὁ Μπέργονστωλ τὴ δικαιολογεῖ ἀρκετὰ διεξοδικά, εἶχαν ὡστόσο φτάσει νωρὶς καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὴ βρίσκουμε στοῦ Ἡροδότου τὴν ἐξαίρετη περιγραφή τῆς Θεσσαλίας.¹

Συνεχίζοντας ὁ Μπέργονστωλ ἔφτασε ἐκεῖ πὸν ἓνα κομμάτι τοῦ δρόμου εἶναι σκαμμένο στὸ βράχο μέσα. Οἱ Τοῦρκοι, λέει ὁ Μπέργονστωλ, ὀνομάζουν τὸ μέρος αὐτὸ Μπαμπὰ Μπογάζι (Στενὸ τοῦ Μπαμπᾶ). Ἐδῶ ἀνακάλυψε μιὰ λατινικὴ ἐπιγραφή τριστιχῆ :

— — — CASSIUS

— — — COS

TEMPE MUNIVIT

Κανένας Εὐρωπαῖος λόγιος δὲν εἶχε πρωτύτερα ἰδεῖ τὴν ἐπιγραφή αὐτῆ, πὸν ἦταν γνωστὴ στοὺς Ἕλληνες ἐκεῖ γύρω. Ἡ ἐπιγραφή ἔχει σκοπὸ ν' ἀπαθανάτισει τὸν ἀντιστράτηγο τοῦ Καίσαρα Λεύκιο Κάσσιο Λογγίνο, πὸν πρὶν ἀπὸ τὴ μάχη τῶν Φαρσάλων ἀνοιξε δρόμο στρατιωτικὸ μέσα ἀπὸ τὰ Τέμπη. Ὅσοσο κανέναν δὲν πρόσεξε τὴν ἀνακάλυψη τοῦ Σουηδοῦ ἐρευνητῆ τουλάχιστο δύο νεώτεροι περιηγητές, ὁ Clarke καὶ ὁ Leake, ἀξιῶνουν καθέναν γιὰ τὸν ἑαυτοῦ τὴν τιμὴ τῆς πρώτης ἀνακάλυψης τοῦ σημαντικοῦ αὐτοῦ μνημείου.

Ἀφοῦ ἔκαμε ἓνα ἀντίγραφο ἀπὸ τὸ νέο του εὑρημα, ὁ Μπέργονστωλ συνέχισε τὴν πορεία του. Στὸ πρὸ ψηλὸ σημεῖο τοῦ δρόμου ἀντίκρουσε στὸ βᾶθος τὸν κόλπο τῆς Θεσσαλονίκης. Στὶς 27 Ἰουνίου, τὸ βράδυ, ἔφτασε στὸ Λασποχώρι, στὴν ἀνατολικὴ εἴσοδο τῶν Τεμπῶν, ὅπου καὶ κατάλυσε. Τὴν ἄλλη μέρα πέρασε τὸν Πλαταμῶνα κι' ἔφτασε στὸ Λιτόχωρο. Ἐδῶ ἀπαντήθηκε μετὶ τὸν Ἐπίσκοπο τῶν Ἀμπελακιῶν, τὸν Διονύσιο, ἓναν μορφωμένο ἱερωμένο, αὐτὸν πὸν μετὰ μεγάλη του ἀπογοήτευση δὲν εἶχε πετύχει νὰ τὸν συναντήσῃ στὴν ἔδρα του, ἂν καὶ στὸ σπίτι του εἶχε βρεῖ μιὰ τόσο ἐγκάρδια φιλοξενία.

Τὴν ἴδια μέρα πὸν ἔφτασε στὸ Λιτόχωρο—28 Ἰουνίου—ἄρχισε κάθε τόσο νὰ βασανίζεται ἀπὸ ρίγη καὶ ἀπὸ ψηλὸ πυρετό. Ὁ πιστὸς του γιανίτσαρὸς πῆρε νὰ φοβᾶται τὰ χειρότερα καὶ θέλησε νὰ εἰδοποιήσῃ τὸ Σουηδὸ

¹ Ἡρόδ. 7, 129.

πρόξενο τῆς Θεσσαλονίκης. Ἄν καὶ ὁ Μπέργεριστωλ ἀρνήθηκε νὰ τοῦ δώσει γι' αὐτὸ τὴν ἄδεια, ὥστόσο ἓνα σύντομο γράμμα στάλθηκε κρυφὰ στὴ Θεσσαλονίκη, πού, ὅπως ἀναφέρει ὁ παραλήπτης του, ὁ ὑποπρόξενος Marc Antoine Delon, ἦταν χρονολογημένο ἀπὸ τὴν 5 Ἰουλίου. Τὸ ἄλλο βράδυ κίόλας ἔστειλε ὁ Delon ἓνα καίκι μὲ τὸ Σουηδὸ πλοίαρχο Hans Lagerström, πὸν ἔτυχε νὰ βρῆσκαται μὲ τὸ καράβι του στὸ λιμάνι τῆς Θεσσαλονίκης· μαζί του ταξίδεψαν καὶ ὄχτῳ ἀπὸ τὸ σουηδικὸ του πλήρωμα καὶ ἓνας Γάλλος χειροῦργος, ὁ Lafond. Τὸ ἀπόγεμα τῆς 7 Ἰουλίου ἄραξαν στὴν παραλία τοῦ Λιτόχωρου καὶ βρῆκαν τὸν Μπέργεριστωλ σὲ πολὺ ἄσκημη κατάσταση· εἶχε δυνατὸ πυρετὸ καὶ ἀκατάσχετη διάρροια. Ὁρες ὥρες ἔχανε τὴν αἴσθησι τῆς πραγματικότητας, ὥστόσο μπόρεσε νὰ ἐκφράσει τὴ χαρὰ του γιὰ τὸν ἀπροσδόκητο ἐρχομὸ τῶν πατριωτῶν του. Τὴν ἄλλη μέρα μέσα σὲ δύο ὥρες κουβάλησαν τὸν ἄρρωστο ἀπὸ τὸ Λιτόχωρο στὴν παραλία—τὸ πιθανότερο, στὸν Ἅγιο Θεόδωρο—, ὅπου περίμενε τὸ καίκι. Τὸ βράδυ τῆς ἴδιας μέρας ἔφτασαν στὴ Θεσσαλονίκη, βρῆκαν ὅμως τὴν πόρτη τῆς πόλης κλειστὴ καὶ ἔτσι ἀναγκάστηκαν νὰ περάσουν τὴ νύχτα σ' ἓνα ἄθλιο χάνι ἀπ' ἔξω. Τὴν ἄλλη μέρα, στὴν 9 Ἰουλίου, ὁ Μπέργεριστωλ ὀδηγήθηκε στὸ σπίτι τοῦ Delon. Εἶχε ἀκόμα ὅλες του τὴν αἰσθήσεις καὶ ρώτησε γιὰ τὴν ἀλληλογραφία του. Ἐφώναξαν τὸ Γάλλο γιαντὸ Astrie, ὅλες ὅμως οἱ προσπάθειες πῆγαν χαμένες. Ὁ ἄρρωστος ὄλο καὶ ἔχανε τὴν δυνάμει του καὶ τὸν περισσότερο καιρὸ ἦταν βυθισμένος σὲ λήθαργο. Ὁ θάνατος τοῦ Σουηδοῦ ταξιδιώτη ἀκολούθησε στὴν 12 Ἰουλίου, πρωτὶ πρωτῆ. Αἰτία ἦταν ἡ δυσεντερία.

Τὸ ἴδιο ἀπόγεμα ἐγινε ἡ ταφή του, στὰ ἀνατολικά τῆς Θεσσαλονίκης. Τὴν κηδεία τὴν παρακολούθησαν ὁ Σουηδός, ὁ Δανὸς καὶ ὁ Ἄγγλος πρόξενος καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα προξενεῖα οἱ δραγουμάνοι καὶ οἱ γιαντισάροι. Ἐπειδὴ δὲ βρέθηκε κανένας λουθηρανὸς ἱερέας, τὴν τελετὴ τῆς κηδείας τὴν ἔκανε ὁ πλοίαρχος Lagerström.

Μὲ τὴν ἐνέργειες τῶν φίλων τοῦ Μπέργεριστωλ Gjörgwell καὶ Blomberg πάνω ἀπὸ τὸν τάφο στήθηκε μιὰ πλάκα, πὸν θύμιζε τὴ ζωὴ τοῦ σημαντικοῦ αὐτοῦ περιηγητῆ. Ἡ ἐπιτύμβια αὐτὴ πλάκα τοποθετήθηκε στὴν 16 Ἰουνίου 1781 σὲ μιὰ τελετὴ πὸν πῆραν μέρος ὄλο οἱ πρόξενοι πὸν ἦσαν ἐγκαταστημένοι στὴ Θεσσαλονίκη. Ὁ πρόξενος Delon ἐτίμησε τὸν νεκρὸ μ' ἓναν ἐπιμνημόσυνο λόγο, καὶ ἓνα βενετσιάνικο καράβι στὸ λιμάνι χαιρέτησε μὲ ἐννέα κανονιοβολισμούς. Μετὰ τὴν τελετὴ ὄλο ὅσοι ἦσαν παρόντες προσκαλέστηκαν σὲ γεῦμα ἀπὸ τὸ γαλλικὸ ἐμπορικὸ οἶκο Le Peintre et Rauffin. Ἡ μαρμάρινη ἐπιτύμβια στήλη ἀναζητήθηκε ἀρκετὴς φορὴς σὲ νεώτερα χρόνια—γιὰ τελευταία φορὰ στὰ 1946—, χωρὶς ὥστόσο νὰ βρεθεῖ, πρέπει λοιπὸν νὰ δεχτοῦμε πὸς εἶχε στὸ μεταξὺ καταστραφεῖ.

(Μετάφραση ἀπὸ τὰ Σουηδικὰ I. Θ. ΚΑΚΡΙΑΝ)